

Generell del av læreplanen – en lærers tilnærming

Roar Ulvestad, Bergen oktober 2016

INNHold

Opplæringens formål

Mennesket først. Mening, norm og mangfold

Kunnskap og kreativitet. Brytning mellom gammelt og nytt

Fra grunnlagsdokument til god undervisning, føringer og forutsetninger.

Fra grunnleggende til komplekse ferdigheter.

Forutsetninger for dybdelæring

Danning og utdanning – helhet og del

Opplæringens formål

Målet for opplæringen er å legge grunnlaget for mestring av utfordringene en vil møte gjennom livet, og har både individuelle og kollektive siktemål. Eleven skal kunne sette seg selv inn i ulike sosiale sammenhenger, se sin verdi for gruppen, og gruppens verdi for seg selv. Opplæringssituasjonene skal tilstrebe en god balanse mellom individets krav og rett til selvhverdelse og fellesskapets betydning og livsbetingelse for individet.

Opplæringen vil ha et todelt siktemål. Det ene hovedmålet er å forberede for yrkeslivet, og det andre er å forberede for livet utenfor arbeidsplassen.

Opplæringen skal ligge til grunn for et opplyst og deltagende medborgerskap og produktiv deltagelse i arbeidslivet. Opplæringen skal rekruttere til alle deler av arbeidslivet, og respekten for det enkelte yrke og den enkeltes yrkesvalg skal være absolutt.

Eleven vil i løpet av livet se mange yrker som forsvinner, mange nye som kommer til, og mange som består. Arbeidslivet vil alltid være i en brytning mellom gammelt og nytt og mellom tradisjon og innovasjon. Innovasjon forutsetter ofte god kjennskap til det bestående. Det er derfor avgjørende at opplæringen bygges på det beste av det vi har, og at teori ikke ses adskilt fra praksis.

Det er avgjørende å fostre individets vilje og evne til omstilling og viktigheten av å kunne erstatte dårlige løsninger med bedre. Det forutsetter at en gjennom samvirke kan nyttiggjøre seg fellesskapets eksisterende kunnskaper og at man bevisst oppsøker ny kunnskap. Opplæringen har et overordnet mål om å fostre individer som aktivt går inn for å erverve seg den kompetanse som er nødvendig for å utvikle seg i et livsløpsperspektiv.

At individet går inn i yrkeslivet med disse holdningene, forutsetter at det har en positiv identitet knyttet til samfunnets utvikling og gruppens ve og vel. Faglig og teknisk innsikt er i seg selv utilstrekkelig uten menneskelig og mellommenneskelig innsikt.

I et multikulturelt og globalisert samfunn har vi fått et endret og fornyet syn på hva nasjonen er. Nasjonens rolle som kulturelt og relativt enhetlig kulturelt referansepunkt har blitt utfordret gjennom denne utviklingen, noe som utfordrer oss til ny tenking og praksis. Nye kunnskapsøkonomier preget av tilgjengelighet og åpenhet utfordrer oss på mange områder. Vi kan regne med at vår identitet som nasjonalt kollektiv vil fortsette å endre seg i tråd med dette, og at dette også vil påvirke utdanningssystemet vårt.

Vi har gjennom migrasjonsstrømmer fått et nasjonalt fellesskap som er preget av kulturelt mangfold, og vi bør etterstrebe et opplæringssystem som ikke bare anerkjenner dette som en realitet, men som aktivt bruker det som en ressurs i alle deler av kultur- og yrkesliv. Nye borgere må gis de samme selvfølgelige retter og plikter som de gamle, og oppleve samme velferdsordninger og krav til samfunnsdeltagelse som alle andre. At de gis en tidlig og skikkelig språkopplæring som ikke plasserer dem nederst ved bordet livet ut, er helt avgjørende for å nå dette målet om likeverd og integrering.

Vi er en nasjon basert på demokrati, menneskeretter og likestilling, og vi ønsker at fellesskapet skal være for alle. Å slippe alles stemme til i en inkluderende opplærings situasjon har betydning for både kollektivets kunnskapsutvikling, trygghet og integritet.

Alle borgere skal ha krav på utdanning uavhengig av sosial og kulturell bakgrunn. Opplæringen skal baseres på at skolefag må ses i sammenheng. Hele mennesker kjenner helheter. Mennesket som fortolkende, formidlende og sosialt deltagende individ legger stort ansvar på språkopplæringen.

For at den enkelte skal kunne finne seg til rette og utvikle seg i samfunnet, er det avgjørende at en blir eksponert for, og deltar, i et bredt, fargerikt og inspirerende fagtilbud. Opplæringen skal fostre et deltagende og erkjennende menneske, som får mulighet til å engasjere hele seg, i positivt samvirke mellom hode, hjerte, hender og føtter.

Mennesket først. Mening, norm og mangfold

Du gjør det ikke bedre enn du har det. Vi skal ha et samfunn for og av individer som opplever egenverdi og ukrenkelig integritet. Opplæringen skal rekruttere til arbeidslivet, og arbeidslivet skal gi fellesskapet best mulig vilkår for et rikt og verdig liv, med god psykisk og fysisk helse som et overordnet mål. Et individ som føler seg sett, ivaretatt og anerkjent vil også yte mer og bedre. Det er avgjørende at skolen tar hånd om barna og ungdommene gjennom hele utdanningsløpet slik at de føler at de blir møtt med omsorg og blir høyt verdsatt som menneske uansett evner, legning og etnisk eller sosial bakgrunn. En god fysisk og psykisk helse er en forutsetning for at opplæringsens øvrige mål skal kunne realiseres.

Opplæringen skal tuftes på et bredt kunnskapssyn og demokratiske grunnverdier. Den skal ha tale- og trykkefrihet som demokratisk grunnprinsipp, og bidra til at alle stemmer blir hørt, anerkjent og prøvd i et inkluderende fellesskap.

Mennesket oppsøker, utvikler og skaper mening i mange ulike kunnskapsområder. Vitenskapelige, religiøse og andre kulturelle praksiser har alltid stått i spenningsforhold til hverandre. Vitenskap og religion tilbyr ulike fortolkningsrammer og virkelighetsbeskrivelser som ikke lett lar seg integrere. En ren empirisk forklaring av mennesket og de sammenhenger vi står i, er for mange utilstrekkelig. For andre er en religiøs virkelighetsbeskrivelse også utilstrekkelig. Vi er alle nakne under kosmos, og vi orienterer oss så godt vi kan i det som finnes av kunnskap og eksisterende fortolkningsrammer for å sette oss inn i en sammenheng som gir oss mening. Vi er biologiske vesener underlagt fysiske begrensinger og muligheter, men vi er og søkende mennesker som ikke alltid er tilfreds med de svar som forskningen gir oss. Det er derfor helt unaturlig å kategorisere religion som et privat anliggende som skolen ikke skal forholde seg til.

Vår vestlige utvikling som samfunn henger nøye sammen med kristen tro og tradisjon, og vi har også et årshjul som er definert ut fra en kristen protestantisk forståelse, med det som hører til av høytider og fridager. Det monopol som den kristne tro og tradisjon har hatt, er i midlertid om ikke oppløst, så i alle fall endret og utfordret. Vi har hele verdens religioner representert i befolknings- og elevmassen, og det må også reflekteres i opplæringsløpet.

Den enkeltes valg av livssyn er en ukrenkelig og privat rett, og for å utvikle fellesskapets respekt for dette, er det avgjørende med god undervisning som gir relevant og god kunnskap om ulike livssyn og religioner, på en historisk, vitenskapelig og etterrettelig måte. Skolen skal ikke forkynne, fremheve eller diskriminere en religion eller et spesielt livssyn.

Den spenningen som er mellom vitenskapelige og religiøse tilnærminger bør skolen utnytte i kunnskapsutviklingen og ikke betrakte som en anomali. Opplæringen skal fostre sunn kritikk, utvikle sunn fornuft og bruke relevant forskning på en aktiv og konstruktiv måte, og respektere og verne den enkeltes åndsfrihet.

Uavhengig av den enkeltes religion og livssyn må mennesket betraktes som et moralsk vesen, et menneske som ser verdien i å være en del av fellesskapet, et menneske som aksepterer fellesskapets etiske normer som forutsetning for et godt liv.

I utvikling av et fellesskap basert på gode og felles etiske normer, er det avgjørende at skolen har høy bevissthet om dannelsingsoppdraget, en bevissthet som skal prege og gjennomsyre alle enkeltfag. Dannelsingsoppdraget er ikke lenger rettet mot å bevare en nasjonal, kulturell og religiøs selvforståelse, men å utvikle den demokratisk velferdsstat videre gjennom å sikre og utvikle godene våre. En velferdsstat som makter å skape en etisk fellesgrunn som ikke truer eller setter til side kulturell diversitet og mangfold. En velferdsstat som legger til rette for solidaritet innad, men også tar et samfunnsansvar og setter seg selv inn i en overnasjonal betydning. En velferdsstat som gir rom for sammensatte identiteter og ulikheter, og som i tillegg er basert på at vi alle har de samme basale behov for trygghet og anerkjennelse.

Dette er ikke en jobb som kan gjøres en gang for alle, men en vedvarende utfordring der eksisterende normer og kunnskapsformer stadig prøves mot nye i kulturell og politisk praksis og et fritt og åpent ordskifte. Eleven skal sosialiseres inn i de etablerte etiske verdier, prinsipper og regler som ligger til grunn for kvalifisert samvirke og selvhevdelse, men også bli sosialisert inn i en kultur der god og bred fagkunnskap, saklig argumentasjon, kritisk tenking og retorisk innsikt har en sentral rolle.

Danningens redskaper har tradisjonelt vært å forankre seg i en tenkt majoritetskultur, der en har skapt kontinuitet gjennom å reprodusere og bruke et nasjonalt arsenal av historiske, vitenskapelige, kulturelle og religiøse fortellinger. I tillegg har våre tradisjonelle og praktiske yrker vært bærere av en dannelseskultur som har vært forankret i vår helt særlige kamp mot naturelementene og våre lokale utfordringer for å skaffe oss et livsgrunnlag. Disse danningstradisjonene har stått i spenning til hverandre, men også vært grunnlaget for vår samlede selvforståelse som folk og nasjon.

Individets kulturelle forankring står etter det postmoderne skiftet langt inne i det globalt orienterte informasjonssamfunnet, noe som gir helt spesielle utfordringer. Den relativt stabile ankerfunksjon som tradisjonen ga oss tidligere er i mindre grad til stede i dagens samfunn.

Det kan være formålstjenlig å stille spørsmål ved dette skiftet, og om vi kan planlegge for fremtiden uten å kjenne fortiden. I tillegg kan vi spørre oss om konsekvensene av at båndene til det fysiske ressursgrunnlaget har blitt endret, og vi har fått en større avstand til naturen.

Det moderne klasserom er i tillegg fylt av en kulturell og historisk mosaikk som skolen bør bruke aktivt i å utvikle nye selvforståelser, kollektive som personlige. Forestillingen om «det typisk norske» er ikke lenger en bærende kulturell fellesnorm, likevel kan man ikke forstå og orientere seg i det norske samfunn uten å kjenne til de kulturelle ytringer og historiske prosesser som har gitt oss det samfunnet vi har i dag.

Skolen skal derfor etterstrebe en balanse mellom å gi opplæring om særskilte norske forhold, og å aktivisere og bruke den kunnskap fra hele verden som vi har representert i dagens klasserom. Mest mulig av undervisningen skal være relevant, inspirerende og nyttig for flest mulig elever. Mens vi før hadde en spenning mellom det lokale og globale i to distinkte sfærer, er det globale i dag helt til stede i det lokale.

Konstanten i dette er individet og gruppens basale behov for trygghet og selvutfoldelse. Et myndiggjort og kompetent individ med en god etisk og moralsk orientering vil i den sammenheng både sikre sin egen trygghet seg selv og være med å dra lasset for gruppen. Det forutsetter et solid fundament av kunnskap og ferdigheter, og en godt utviklet dømmekraft.

Veien til elevens myndiggjøring kan gå gjennom møtet med lærere som tør å være voksne og veiledere, som klarer å lede elevgrupper preget av mangfold, som har tid til å tilrettelegge god undervisning og faglig og menneskelig innsikt som inspirerer andre til deltagelse. Eleven trenger lærere som er gode referansepunkt i den globaliserte hverdagen. Lærere som er verdensborgere som står i kunnskaps- og dannelsesstradisjoner men har øye for elevens realitet og fremtidsmuligheter. Lærere som kan undervise om det personlige og det lokale, som kan undervise om det globale og det universelle og som med optimisme og livskraft gir de unge troen på fremtiden.

Kunnskap og kreativitet. Brytning mellom gammelt og nytt

Norge er et land som mange andre land ser til som et forbilde. Vi har høy produktivitet i arbeidslivet, stor deltakelse i frivillig arbeid og kultur for delaktighet i demokratiske prosesser. Befolkningen har tillit til fellesskapets institusjoner, og vi har en velferdsgrad og helsekvalitet som mange andre ikke har. For at vi skal opprettholde og utvikle dette videre, må vi bruke det vi har av kunnskap for både å ta vare på det vi har av gode løsninger og å utvikle bedre og mer rasjonelle løsninger der det er mulig. Det forutsetter innsikt i det vi har, og evne til nyvinning. Endring må aldri bli et mål i seg selv, men alltid være et middel til forbedring. Innsikt i det bestående er en forutsetning for nye løsninger, og nye og bedre løsninger kommer ofte der en klarer å bygge ned veggene mellom ulike fagområder.

Alle som er engasjerte i opplæringen bør arbeide ut fra en erkjennelse om at ulike kunnskapsformer er gjensidig støttende og utviklende. For at ulike kunnskapsformer skal kunne virke gjensidig støttende og utviklende, kan det ikke understrekes nok hvor viktig det er at å utvikle et språk for eleven som gir tilgangskompetanse for å øve, tilegne seg og utvikle disse kunnskapsformene og forstå den sammenhengen de går inn i.

Samfunnet vårt er resultatet av de mange og de fås kontinuerlige innsats over hundrevis av år. Hverdagsmennesket har arbeidet så godt som mulig ut fra tilgjengelige kunnskaper,

arbeidsmåter og redskaper for å sikre seg og fellesskapet sitt overlevelse og velstand. Mye av utviklingen vår har skjedd i små steg, der eksisterende løsninger har fått små modifikasjoner over tid. Andre deler av utviklingen har skjedd gjennom store gjennombrudd satt ut i livet av inspirerte enkeltmennesker. Ingen utvikling hadde vært mulig om det ikke var individer som så en grunnleggende etisk forpliktelse i sitt daglige virke, en forpliktelse til å sikre fellesskapets overlevelse gjennom å ta individuelt ansvar. Et prøvende og feilende praksisfelt er drivkraften i all utvikling, utført av fellesskap konstituert av individer med dype etiske bånd til hverandre og omtanke for en felles nåtid og fremtid.

Fellesskapet er strukturert over tre grunnleggende kunnskapsformer: praksiskunnskap, teoretisk kunnskap og kulturelle kunnskapsformer. I virkeligheten er disse uløselig knyttet til hverandre:

Praksisfeltet vil alltid stå i et samvirke med teoretisk og historisk kunnskap. I denne kunnskapen vil en også møte erfaringer som overskrider ens egne umiddelbare erfaringsfære. Gjennom møte med eksisterende kunnskap vil en sette sin egen virksomhet inn i en sammenheng og ta lære av andre sine funn og feiltagelser. Gjennom praksis oppøver en et kritisk skjønn som er avgjørende for å utvikle seg. Gjennom praksis oppøver en ærekjærhet og arbeidsmoral, og taktil forbindelse til et utsnitt av virkeligheten. Denne forankringen til våre fysiske livsbetingelser er definitivt truet i utviklingen av det høyteknologiske informasjonssamfunnet. Når teknologien tilbyr oss lettvinde og arbeidsbesparende løsninger er det avgjørende at vi med et åpent sinn også vurderer om det svekker en forbindelse vi trenger å ha til vårt fysiske miljø.

Skolefagene har alle forbindelse til forskningsfag og academia. Det er avgjørende at det enkelte fag, om det har røtter i naturvitenskap eller humaniora, blir representert på en sannferdig, god og oppdatert måte i opplæringen. I det ligger det en fremhevelse av kritisk tenking og prøving av hypoteser, bruk av logikk, øving av retoriske ferdigheter og kunnskaper, og etterrettelig bruk av kilder. Alle disse områdene bygger på gode språklige ferdigheter. Vår moderne kunnskapsøkonomi stiller store krav til læreren og elevens evne til orientering i kunnskapsmassen, kritisk kvalifisert lesing og formålstjenlige formidlingsstrategier.

Kulturelle kunnskapsformer og praksis har også endret seg. Våre idretter, kunst, musikk, håndverk, språk og litteratur har ikke lenger forankring i en nasjonal kulturarv, men vi høster praksis og impulser fra hele verden. Vi har fått et helt annet tilfang å forholde oss til, som kan føre oss ut i avmakt og følelse av manglende oversikt og forståelse. På den andre side kan det også være en kilde til optimisme og fellesskap, fordi vi i dette tilfanget gjennom systematisk eksponering og bruk kan få øye på det som samler oss. Både i fortellingene våre, i musikken, i dansen og kunsten ser vi et universelt behov for virksomhet og det å uttrykke seg. Gjennom kulturell praksis får vi som utøvere mulighet til å uttrykke både vår individuelle egenart og vår tilhørighet, og som konsumenter, betraktere eller deltagere får vi her en mulighet til overskridelse. Overskridelse av grensen til det andre menneske og en gave av en mulighet til å delta i dets opplevelse og forståelse av seg selv i verden.

I hverdagslivet er fremtiden åpen, det uforutsette kan ødelegge våre beste planer og alt står frem som ulikt fra alt annet. Ting endrer seg og utvikler seg, og systemene vi utvikler danner ofte vilkårlig grunnlag for nye mønstre og praksiser. Vi er best rustet om vi har brede kunnskaper og ferdigheter, og i tillegg erkjenner at virkeligheten som vi kjenner den vil gjennomgå endringer vi ikke kan forutse.

De ulike kunnskapsformene har spenninger mellom seg som kan drive oss videre og dyktiggjøre oss for nåtiden og fremtiden. Det å kunne forholde seg til eksisterende praksiser og tradisjonelle kunnskapsfelt med ærbødighet samtidig som en med fantasi og skepsis tør å utfordre det eksisterende er krevende, men bør være et overordnet mål for skolen. Ingen kunnskapsform kan alene dyktiggjøre oss for fremtidens utfordringer, heller ikke det å forkaste blindt tradisjonens tilfang av kunnskap, erfaring og løsningsmodeller. Kreativitet som ender i nyvinning står alltid i gjeld til det bestående, og uten å kjenne det bestående kan vi nok lett skape en falsk følelse av skaperevne. Vi må stort sett vite hva som er i boksen før vi kan tenke utenom den.

Å skape noen nytt i en kreativ prosess forutsetter i tillegg til en relevant kunnskapsbase også tid og rom til å prøve og feile, og at man i skolen har en læreplan med den åpenhet dette krever. Det er viktig å balansere kravet til å beherske en skissert og på forhånd beskrevet arbeidsprosess, med prosesser der elevene gjennomgående står friere. Kreative prosesser fordrer ofte åpne utfall uten strenge krav til formell redegjørelse, og kreative løsninger fordrer ofte god forståelse av hva man ønsker å oppnå. Skolen skal i alle fag gi rom for individuelle opplevelser, et vidt tilfang av måter å uttrykke disse på, og faglige utfordringer som kan gi rom for kreativitet.

Å anskueliggjøre og bringe nærmere hverandre de ulike kunnskapsformene er avgjørende for en vellykket opplæring som tar mål av seg til å skape hele, skapende og harmoniske mennesker. Mennesker som kan se det moralske i å slå i en spiker, det estetiske ved en ellipse, det forunderlige i Pytagoras, lovmessighetene i Da Vincis malerier og evigheten i både mikroskopet og i stjernebikkerten.

I tillegg er det helt nødvendig å ha svidd en eplekake, hatt for mye salt i grøten, og saget feil i tresløyden. Veien til mestring er full av små og store faderer. Det å takle et nederlag, spytte i nevene, se på hva som gikk bra og hva som gikk dårlig for så å gå på igjen er en universell og tidløs ferdighet, som går på tvers av alle kunnskapsformer og fagområder.

Fra grunnlagsdokument til god undervisning. Noen føringer og forutsetninger.

Skolens kjerneoppdrag er *god undervisning*. God undervisning er undervisning som realiserer læreplanens målsetninger om variert og god læring, i en ramme der individ og gruppe blir ivaretatt med omsorg og en sunn balanse mellom plikter og krav.

Alt samarbeid og virksomhet i det daglige profesjonsfellesskapet som består av lærere, ledere og øvrige ansatte på den enkelte skole, bør planlegges med god undervisning som overordnet siktemål. Undervisning utøves av læreren i møte med elevene. Læreren skal lede eleven frem mot myndiggjøring, ansvarliggjøring og frihet, og da er det avgjørende at læreren selv har

myndighet, ansvar og handlefrihet for å kunne planlegge og lede god undervisning som styrer læringen i rett retning. For at undervisningen skal være god og helhetlig, må alle arbeide mot både de overordnede og spesifiserte målsetningene som læreplanen skisserer. De overordnede målsetningene i planen skal ligge til grunn for en lang rekke av mer spesifiserte faglige målsetninger, disse er **bærekraft, demokrati og medborgerskap, folkehelse og livsmestring**. Hvordan disse bør forstås blir det gjort grundig rede for i neste hoveddel av fremstillingen.

For at disse overordnede målene skal kunne realiseres så godt som mulig, er det en rekke andre momenter som må innfris. For å tydeliggjøre disse momentene kan det være formålstjenlig å avklare noen av de formelle og uformelle forventninger og krav som omgir de ulike rollene i skolen i dag, med utgangspunkt i den mest sentrale aktøren i læringsarbeidet: læreren. Fremstillingen tar utgangspunkt i det mest praksisnære, og arbeider seg utover.

- **Lærer og elev.** En god relasjon mellom lærer og elev er en forutsetning for all god læring. Hver elev har rett til å utvikle og realisere seg ut av sine forutsetninger, både faglig, sosialt og emosjonelt. Eleven har krav på en tilstedeværende lærer og til enhver å bli møtt med respekt, omsorg og omtanke. Hvordan læreren forvalter det daglige møtet med den enkelte elev og elevgruppen ligger til grunn for all faglig, sosial og emosjonell læring. Dette fordrer bred menneskekunnskap og et inkluderende menneskesyn. Undervisningen skal være personlig uten å være privat. Humor, tålmodighet, faglig standhaftighet og realistiske ambisjoner er dyder, egenskaper, holdninger og innsikter som er avgjørende bestanddeler i en relasjon som vil stimulere til god læring. At læreren både føler og uttrykker genuin glede og optimisme i møte med eleven er avgjørende for å bygge motivasjon og ambisjoner hos eleven. Dette er avgjørende for å kunne realisere læreplanens bredde av målsetninger og formål.

Det er avgjørende at læreren fremstiller voksenlivet som noe positivt. Læreren skal være den fremste forsvarer for en god barne- og ungdomskultur, men selv stå fram som en tydelig voksen. Det er mange trekk ved moderne kultur og voksenliv som appellerer til individets følelse av etisk ufullstendighet for å skape en aktiv og søkende konsument. Gjennom relevante kunnskaper, ferdigheter og reflekterende dialog kan individet få styrket sine forutsetninger for å oppnå helhet og forståelse, og bli etisk bevisst handlende.

For at læreren skal virke som en faglig kilde og veileder for eleven er det avgjørende at h*n er en gyldig voksenperson med naturlig autoritet, og arbeider ut fra en gjensidig anerkjennelse som kun kan bygges gjennom godt relasjonelt arbeid. Mangfoldet i elevgruppen fordrer et helt spesielt blikk for de ulike utfordringene som finnes på individ- og gruppenivå.

Læreren er en viktig dannelsesagent for eleven. Å formidle verdier og kunnskap om forutsetningene for og mulighetene til samfunnsdeltagelse er en vesentlig del i utvikling av elevens dannelse. Læreren skal representere egenskaper og verdier som stimulerer til samvirke mellom mennesker, og lære elevene om spenningene mellom

det individuelle og gruppen og selvhevdelse og solidaritet. Læreren trenger i den sammenheng også å øve et nøkternt blikk på sine egne begrensninger, og evne å kunne innrømme når h*n kommer til kort.

Det er avgjørende at klasseledelse og god kommunikasjon makter å tydeliggjøre alle elevers behov, uansett bakgrunn, slik at en kan planlegge en variert og tilrettelagt undervisning som er relevant, inspirerende, gyldig og lærerik for alle. Det er avgjørende at skolen gir læreren et tilstrekkelig handlingsrom for å klare dette, gjennom å avsette tid som er i proporsjon til de utfordringene som er i den enkelte elevgruppe.

- **Lærerne rundt eleven.** Det nettverk som er rundt elevene bør samarbeide tett, både for å ha et godt felles kunnskapsgrunnlag, og ut fra det arbeide mot en viss samstemthet i sine tilnærminger til elevene. Det nærmeste nettverket er alle lærerne som underviser i en klasse. Dette inngår i et kollegium av lærere og ledere, som så inngår i et personale. Alle som arbeider på en skole er hver for seg en del av elevens læringsmiljø. At det utvikles en positiv samværskultur og en kultur for å bry seg og å snakke sammen uansett formell funksjon eller ansvar, vil styrke elevens følelse av trygghet, anerkjennelse og tilhørighet. Tilhørighet er noe som bygges i det daglige, men også gjennom å lage gode fellesaktiviteter som bryter med de daglige rutiner. Den enkelte skole plikter å bruke den fleksibilitet som ligger i regelverket og bruke tid og ressurser på å skape et fysisk og sosialt godt miljø for elevene. Mobbing, trakassering og krenkende handlinger og ytringer skal ikke forekomme, og skolene må jobbe kontinuerlig med det psykososiale miljøet for å unngå dette. Skolen plikter å arbeide forebyggende med tanke på elevenes psykiske helse og å ha et apparat for å gi den enkelte tilstrekkelig støtte og hjelp til å fullføre opplæringen på en god måte. Hvis vi skal lykkes må vi se hverandre og hverandres praksis, engasjere oss i det vi ser og hjelpe hverandre til å bli bedre. Lærerne kan styrke profesjonsfellesskapet gjennom profesjonell og selv-initiert samhandling, gjennom å bryne seg på hverandre og fortolke kritisk men skapende de styringsdokumentene som ligger til grunn for opplæringen.
- **Lærer, fag og elev.** God læring fordrer en kompetent og engasjert lærer som står støtt i sine fagområder og planlegger, gjennomfører og evaluerer undervisning med god læring som formål. Som vedtatt i Stortinget er det lærernes ansvar og faglige skjønn som skal avgjøre hvilke metoder og virkemidler som skal tas i bruk i undervisningen for å nå kompetansemål og oppfylle skolens generelle samfunnsmandat. Læreren må ha en god grunnkompetanse i sine respektive fag, og holde seg oppdatert i fagenes utvikling, slik at elevene til enhver tid får tilgang til den mest aktuelle og gyldige kunnskapen innenfor et felt. Læreren må ha grundig forståelse av planverket og bruke alle deler av det aktivt for å planlegge og gjennomføre undervisningen.

Kravet til god kompetanse gjelder for hele den bredden vi har av fag. I tillegg bør læreren formidle respekt for og en viss innsikt i de fagene som hun ikke underviser i

selv, og formidle at for eleven at alle fag er viktige og interessante. I tillegg til at opplæringen skal forberede på yrkesutøvelse, er det avgjørende at de ulike yrkene settes inn i en historisk sammenheng. Dette er et av flere bidrag til en sterk og selvbevisst faglig identitet som ligger til grunn for en stolt og kvalitetsbevisst yrkesutøvelse. I tillegg vil det gi faglige førkunnskaper som letter innlæring av nytt fagstoff.

Læreren skal sørge for at eleven går fra det kjente til det ukjente i sin læringsprosess, at h*n tilegner seg kunnskaper og ferdigheter som tidligere ikke var tilgjengelige. De ulike fag og fagområder har sine særegenheter og krever ulike didaktiske grep. Å bruke samme grep på ulikt fagstoff og ulike elevgrupper vil være å gjøre vold på både lærestoff og elev. Ulike elevgrupper har helt ulike forutsetninger for å nærme seg et fagstoff og utvikle seg innenfor dette. Det er viktig med variasjon i undervisningen og at det er en god balanse mellom undervisning og vurdering. Læreryrket skal drives videre av kreative tilnærminger og pedagogisk fantasi. Læring i alle fag vil drives fremover og fordypes av et bredt tilfang av relevante språklige bilder, analogier, metaforer og uttrykk. Formidlingsglede, entusiasme og engasjement må gå som en pedagogisk livsnerve gjennom all undervisning.

Progresjonen fra grunnleggende til avanserte ferdigheter er det særdeles viktig å være oppmerksom på. Det viser seg at sterke og tidlige grunnleggende ferdigheter ikke blir automatisk utviklet til mer komplekse ferdigheter. Det må derfor legges vekt på en stigende grad av kompleksitet som gjør elevene i stand til å møte og mestre de faglig spesialiserte ferdigheter som faget inneholder. Dette krever våkenhet for hvor den enkelte elev befinner seg faglig, og god kunnskap om oppfølging av utfordringene og mulighetene som de enkelte elevene har, det være seg generelle eller spesifikke lærevansker, interesser og særskilte talenter. Opplæringen må basere seg på god opplæring i grunnleggende ferdigheter. Disse må ikke anses som sette av kunnskaper og ferdigheter som man øver en gang for alle, men et faginnhold som man vender tilbake til gjennom repetisjon og variasjon. Denne dynamikken vil også bli gjort grundigere rede for i neste hoveddel av fremstillingen.

- **Lærer og vurdering.** Vurdering skal primært være læringsfremmende og ha et omfang og et språk som er innenfor elevens rekkevidde. Testing og kartlegging skal gi tilbakemeldinger til lærerne som inngår i planlegging av ny undervisning i en dynamisk og pågående sirkel. En god og oppdatert faglig base og en god relasjon ligger til grunn for enkeltlærerens kvalifiserte faglige skjønn i planlegging, gjennomføring og evaluering av undervisning. Det ligger et stort ansvar på lærerindividet for å gjennomføre en enhetlig vurderingspraksis, et ansvar som styrkes og deles gjennom et organisk og funksjonelt profesjonsfelleskap som utvikler pålitelig konsensus for faglig kvalitet. Det er i den sammenheng avgjørende at man aktivt bruker de veiledninger og ressurser som blir gitt fra sentralt hold.

- **Lærer og profesjonsfellesskap.** Gjennom erfaringsdeling, utveksling av undervisningsopplegg og kommunikasjon om utfordringer og muligheter i elevgruppen styrkes den enkeltes forutsetninger for å gjennomføre god undervisning, og skolen vil utvikle et likeverdig og solid spekter av individuelle undervisningspraksiser. Metodefriheten til den enkelte hviler på lærerkollektivets metodeansvar, og den enkelte plikter å prøve og argumentere for sine didaktiske valg i et fritt ordskifte i fellesskapet. Lokale planer skal sikre både enhet og mangfold, og metodeansvaret må alltid stå i et dynamisk, kritisk men skapende og ansvarlig forhold til de forventninger og krav som stilles til lærerne. Skolen, lærerutdanningene og academia har ansvar for å samarbeide og knytte sterkere bånd mellom teori og praksis. Gjennom et slikt bånd vil også undervisningen kunne forankres i relevante forskningsfunn av både kvantitativ og kvalitativ art. Det vil bidra til at den enkelte hever blikket fra egen praksis og henter impulser fra et større faglig nettverk. I tillegg pålegger det den enkelte lærer ansvar for selv å oppdatere seg faglig og sette seg inn i forskningsfunn som styrker og utvikler undervisningen. Her spiller erfaringsdeling og delekultur en viktig rolle, slik at man får en rasjonell arbeidsdeling og unngår dobbeltarbeid. Sist men på ingen måte minst må båndet mellom lærerutdanning, academia og praksis fungere som en garantist for at den virkelighet den nye lærer møter er den som er beskrevet i løpet av utdanningen.
- **Lærer, ledelse og samfunnsoppdrag.** Lærernes viktigste arbeidsgiver er innholdet i grunnlagsdokumentene. Herunder formålsparagrafen i opplæringsloven, Generell del av læreplanen, læreplanverket for skolen, Prinsipper for opplæringen, inkludert Læringsplakaten. Disse skal ligge til grunn for skolens oppbygging og lærerens undervisning, i innhold, struktur og fremdrift. Å fortolke styringsdokumentene og omsette de til konkret praksis er en del av profesjonsfellesskapets metodeansvar. De administrative, byråkratiske og politiske ledd som er over læreren, plikter å legge til rette for at lærerne kan innfri hele den bredden av mål og formål som er i planverket. Den enkelte skoleledelse har et særlig ansvar for å lede lærerne på en måte som stimulerer til utvikling og kvalitet. Det fordrer god kommunikasjon og deltagelse fra både ledere og lærere.

Lærere er en samvittighetsfull og engasjert gruppe som har valgt et krevende yrke ut fra samfunnsengasjement og omtanke for den oppvoksende slekt. Å anerkjenne, slippe til og legge til rette for å utvikle dette engasjementet slik at det kommer til uttrykk i god undervisning er lederens viktigste rolle. En må i den sammenheng være bevisst på at individuelle belønningssystemer kan stille seg i veien for den delekultur skolen er avhengig av for å utvikle seg. Lærere presterer sitt beste som myndiggjorte, autonome og ansvarliggjorte kunnskapsarbeidere i et åpent fellesskap av likesinnede. Forskning på ledelse viser at indre motiverte medarbeidere leverer bedre arbeidsprestasjoner og opplever mindre stress og sykefravær.

Lederutdanningene må legge vekt på den basale innsikten at handlefrihet ut fra et ansvarsområde som det er mulighet å innfri, men samtidig mulighet til å gi sitt eget

profesjonelle preg på struktur og innhold. Det øker arbeidsengasjementet og kvaliteten på utført arbeid. Videre må lederutdanningene ha en god likevekt i opplæringen av skoleledernes doble oppdrag: på den ene side å forstå skolens samfunnsoppdrag som gitt gjennom styringsdokumenter og politiske og administrative føringer, på den andre side sortere i forventninger og krav og formidle dem videre på en slik måte at får gyldighet for lærerne i praksisfeltet. Her er ledelsen avhengig av å engasjere profesjonsfellesskapet selv i så mye av prosessene som mulig. Som dokumentert gjennom ulike uavhengige studier, blant annet av Andy Hargreaves, vil ikke samarbeid som er strengt diktert fungere etter intensjonene. Lærerne må gjennom sine organisasjoner og samarbeidsarenaer sikres medbestemmelse og deltagelse slik at den glød som er i gruppen ikke visner hen, men får så gode livsvilkår som mulig.

Kommune og fylkeskommune har som styringsledd i den sammenheng ansvar for at det er en balanse mellom nasjonale og lokale styringsmekanismer, en balanse som stimulerer til god og bred læring. Bruken av indikatorer for å måle kvalitet på opplæringen må samsvare med den faglige bredden i læreplanen, og ikke innsnevre forståelsen av samfunnsoppdraget. Det er avgjørende at man bruker bredspektret forskning om man ønsker er sannferdig og etterprøvbart bilde av skolekvalitet som det går an å bruke som styringsverktøy. I bruken av overnasjonale forsknings- og testresultater er det avgjørende at nasjonale miljøer med grundig innsikt i vitenskapelig metode får delta i analysen, presentasjonen og bruken av disse resultatene

Utdanningsmyndighetene nasjonalt må legge til rette for åpne og tillitsfulle prosesser mellom relevante aktører i skolesektoren, som lærere, skoleledere, skoleeiere og lærerutdanninger, for å utarbeide konkrete og forpliktende tiltak, som støtter opp under profesjonsutvikling – og fellesskap.

Den overordnede arbeidsgiveren til alle som arbeider med skole er fremtiden til våre barn og unge. Vi plikter som tjenende fellesskap i alle tjenesteledd og forvaltningsnivå å gjøre det som skal til for at våre barn mestrer, trives og utvikles i livene sine, ut fra det beste læringsmiljø vi kan få til, med det beste vi har av tilgjengelig kunnskap.

Fra grunnleggende til komplekse ferdigheter – forutsetninger for dybdelæring

Bærekraft, demokrati og medborgerskap, folkehelse og livsmestring er læreplanens overordnede tema. De er etiske og faglige samlingspunkt for både skolens dannelses- og utdanningsoppdrag. Det er viktig å synliggjøre spenningene som er mellom pragmatiske og verdimessige hensyn i alle de tre ulike områdene. Dissonanser skal ikke forties eller overses, men ses på som utgangspunkt for faglig og menneskelig utvikling.

Bærekraft handler om balanse i bruk av menneskelige og materielle ressurser. Det handler om å ta hensyn til miljøet for fremtidige generasjoners overlevelse. Det handler om å utvikle

tjenester og ytelser som samfunnet har råd til. Det handler om å bruke innbyggernes ressurser til det beste for dem og samfunnet. Det handler om å styre samfunnsutviklingen i en slik retning at livskvaliteten er så god som mulig både på den vertikale og horisontale tidsakse. Vi skal bygge livskvalitet for de som lever i dag, men vi skal og legge til rette for dem som kommer etter oss. Dette forutsetter en skole, et næringsliv og en forskning i stadig søken etter nye og bedre løsninger. Løsninger som minsker de negative avtrykkene på vårt fysiske miljø, løsninger som bruker lite skadelige ressurser, og løsninger som er rasjonelle og overkommelige å gjennomføre. Den etiske grunnmotivasjonen for å ta vare på miljøet har både et kunnskap- og et opplevelsesaspekt. Å bli kjent med mekanismene i vårt store økosystem gjennom det tilfanget vi har av kunnskap i naturfagene er en side. Den andre er å opparbeide tilknytning til naturen gjennom gode opplevelser. I spenningen mellom konkret kunnskap, undring og utforskende egenaktivitet kan vi lære å ta vare og sette pris på naturen rundt oss.

Bærekraftig utvikling er rettet mot, men ikke begrenset til å ta vare på det økosystemet vi er en del av. Bærekraftig utvikling omfatter både samfunn, miljø, økonomi og kultur. Det fordrer et tverrfaglig svar i skolen. Vi må styrke og utvikle ordninger som ivaretar de demokratiske ordninger og velferd som vi har opparbeidet gjennom en lang historisk prosess. Samtidig må vi arbeide mot å spre og utvikle demokratiet og være pådrivere internasjonalt for å styrke bærekraftig utvikling globalt. Gjennom å vise ansvar og vise solidaritet kan vi ta vår del av ansvaret for å utvikle en bedre verden. De ulike skolefagene bør sette relevante problemstillinger om bærekraft inn i en naturlig faglig og utvidet ramme, og i denne sammenheng arbeide målrettet med både kunnskapstilfang, kunnskapsutvikling og etikk.

Demokrati Det er avgjørende at elevene blir kjent med demokrati og demokratiske prosesser er gjennom hele skoleløpet. Å ha en god forståelse av demokratiets verdier og grunnprinsipper er kjernen i aktivt og fullverdig medborgerskap.

Norsk skole har alltid vært kjent for elever med god demokratisk forståelse. Elevene våre verdsetter yringsfrihet og likestilling, og har solid tillit til demokratiske institusjoner. Norske elever har stort sett et godt forhold til læreren og lav terskel for å ta kontakt. Skolen har styrket elevdemokratiet, og elevene har fått mer innflytelse i undervisningssituasjonen. Det å øve demokrati i stadig større grad av ansvarliggjøring og deltagelse er viktig i veien mot fullt medborgerskap. Dette arbeidet må skolen føre videre og utvikle. I dagens mangfoldige klasserom er det særlige utfordringer med hensyn til å involvere og tydeliggjøre alle elevene sine stemmer. Det er viktig at elevene så tidlig som mulig utvikler et språk for deltagelse i demokratiet, og at de ser at deres bidrag inn i demokratiske prosesser har konkret betydning.

Vi skal ha en involverende pedagogikk som stimulerer til en positiv identitet karakterisert av engasjement, rasjonalitet og selvstendighet. Dette fordrer jevn øving av kritisk tenking, krav til argumentasjon og bruk av relevant kunnskap. Læreren står sentralt i å modellere dette bredkompetente subjekt, starte der elevene befinner seg, og i taktilt samspill bygge en progresjon fra det enkle til det komplekse. Demokrati er ikke bare valg og partier, men har også et hverdagslig aspekt, som noe vårt daglige samvirke skal preges av. Gjennom å øve demokrati i skolen, legges grunnlaget for videre demokratisk deltagelse. Ser elevene at deltagelse ikke har betydning i skolen, vil dette svekke deres utvikling mot medborgerskap.

Skolen må derfor legge stor vekt på å unngå skinndemokrati, finne måter å få hele tilfanget av stemmer i klasserommet i tale, og bruke kvalifiserte og relevante innspill i utvikling av den gode undervisning og elevhverdagen generelt.

Folkehelse og livsmestring. Folkehelse og livsmestring har både et individuelt perspektiv og et samfunnmessig og sosialt perspektiv. Elevene skal utvikle kunnskap, ferdigheter og holdninger for å kunne mestre livene sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Eleven har krav på den kunnskap og kompetanse som trengs for å leve et langt og sunt liv, preget av kvalitet i alle livsfaser. Det er avgjørende at det arbeides systematisk for å gi eleven kunnskap om helse, kosthold og innsikt i verdien av allsidig aktivitet. Gjennom integrerte kunnskaper om variert kosthold og et aktivt liv legges grunnlaget for en god somatisk og psykisk helse. Skolen bør etterstrebe en balanse mellom teoretisk og praktisk kunnskap, og bruke tilgjengelige ressurser for å aktivisere elevene fysisk. Det er også viktig å opplyse og oppmuntre til aktivitet utenom skolen. Skolen bør representere en sunn og inkluderende kroppskultur, der den enkelte skal kunne delta uavhengig av forutsetninger, men likevel få mulighet til å utvikle egne ferdigheter mot styrket kompetanse. *Psyke* og *soma* henger helt sammen, og gjennom fysisk aktivitet vil vi kunne stimulere hjernens produksjon av hormoner som styrker positiv opplevelse av både seg selv og ens tilknytning til fellesskap og omgivelser.

Livsmestring har som vi ser to sider, en ekstern og atferdsorientert, og en personlig side. Den eksterne delen av livsmestringen handler om å opparbeide seg det arsenal av konkrete kunnskaper og ferdigheter som trengs for å orientere seg i samfunnet.

Informasjonssamfunnet fordrer et bredt sett av ferdigheter og etiske standarder for den voksne borger, både som yrkesutøver og privatperson. Fra hverdagslige ferdigheter som har med alt det praktiske som voksenlivet innebærer, og temaer som er mer etisk utfordrende, som for eksempel privatøkonomi, konsumkultur og rus.

Den personlige siden av livsmestring handler mer om hvordan du har det enn hvordan du gjør det. Et resultat er ikke godt uten at individet har det godt. For at barn og unge skal kunne bli hele og robuste voksne, er det ikke nok med bare fagkunnskap og resultater. Det trengs i tillegg å få kunnskap om det å være menneske og hva som skal til for å mestre livet på et indre plan. Her er dialog helt avgjørende, at det i en fri ordveksling bygges en kultur for at det er greit å snakke om vanskelige ting

Livet tar ofte overraskende vendinger, og vi blir ofte tvunget til tilpasninger og forandringer vi kanskje ikke hadde tenkt oss på forhånd. Mange unge kjenner i dag et forhøyet press for å lykkes både faglig, sosialt, kroppslig og økonomisk. Mange sitter igjen med en følelse av utilstrekkelighet, noen er misfornøyd med livet og enkelte sliter med å mestre sin egen hverdag. Barn og unge trenger et språk for å snakke om fysisk og psykisk helse, og et rom å bruke språket i. Dette er en av skolens vanskeligste men viktigste utfordringer. Denne delen av mennesket må bli tatt vare på helt fra begynnelsen av utdanningsløpet. Skolen må ha et bredt tilfang av kompetanse, som er i stand til å fange opp faresignaler og gi den enkelte elev den oppfølging h*n har krav på. Dette skal skje i et sosialt fellesskap med gode vilkår for den enkeltes trivsel, livsglede, mestring og følelse av egenverd.

For å legge grunnen for fullverdig medborgerskap er det avgjørende at vi tar utgangspunkt i grunnleggende ferdigheter. Disse må ikke tenkes for avgrenset eller fristilt fra de mer komplekse. Det er definert fem ferdigheter som utgjør grunnleggende forutsetninger for læring og utvikling i skole, arbeid og samfunnsliv. Ferdighetene er avgjørende redskaper for læring i alle fag og samtidig en forutsetning for at eleven skal kunne vise sin kompetanse. Å lese, regne, skrive og å kommunisere muntlig er universelle grunnleggende ferdigheter. Den femte grunnleggende ferdigheten er *digitale ferdigheter*. Den kan ikke ses på som fristilt, men som en naturlig komponent i den praksis som de øvrige ferdighetene manifesteres i, eller ses på som et hovedtrekk ved eleven og lærerens læringsmiljø i informasjonssamfunnet. Ellers går alle disse ferdighetene inn i en helhet, der delene virker gjensidig støttende og utviklende på hverandre. Dette må praksis gjenspeile. Det er og avgjørende at grunnleggende ferdighet ikke anses som et stadium som man har gjennomført en gang for alle, men at man stadig vender tilbake til, øver og repeterer basiskunnskap- og ferdigheter.

Informasjons og kommunikasjonsteknologi stiller læreren og eleven ovenfor store utfordringer, praktisk og pedagogisk. Skolen plikter å legge til rette for at disse utfordringene blir mulig å realisere, gjennom godt utstyr og relevant kompetanseheving. Eleven skal ledes til stadig større grad av myndiggjøring, og det er lærerens ansvar å legge til rette for en god progresjon i så måte. Læreren skal kunne regulere bruken av digitale verktøy ut fra det som er formålstjenlig for å realisere de ulike kompetansemål, og være aktivt søkende for å utforske stadig bedre løsninger på de spørsmål som læreplanen stiller. Eleven skal bli fortrolig med bruk av både digitale og analoge løsninger og metoder i hele spekteret av skolefag, en utfordring der det er rom for styrket erfaringsutveksling både mellom lærer/lærer, elev/elev og lærere/elever.

Å lese, regne, skrive og å kommunisere muntlig er basert på tilgang til en stor og kompleks skriftkultur. Eleven går fra å knekke elementære koder på et tidlig nivå, til å kunne orientere seg i store tekstmengder med polyfoni av retoriske stemmer. Å kunne sortere og forstå dagens teksttilfang på skjerm og papir er en fortolkningsakt som forutsetter beredskap for livslang læring. «Å lære å lære» er i den sammenheng en totalkompetanse som både kjennetegner holdning til det å lære og det å kunne bruke formålstjenlige strategier for læring. Ny kunnskap erstatter ikke gammel. Bruno Latour bruker metaforen «*alliansebygging*» for å fremheve den dynamiske karakteren som kunnskapsutvikling har. Stilt ovenfor ny kunnskap, går denne kunnskapen i allianser med det vi allerede vet og kan. Å lære å lære er både å søke bekreftelse for det vi kan og bruke det, men også et våkent blikk for dissonanser.

Når ny kunnskap ikke harmoniserer med vår gamle, er dette avgjørende vekstpunkt. Å ha en holdning der vi nysgjerrig oppsøker dissonansen og bearbeider den til ny innsikt, er krevende, men nødvendig. Her spiller fellesskapet en avgjørende rolle. I en dynamisk læringsprosess i en gruppe har vi mulighet til å holde frem våre personlige tolkninger og fortolkninger og prøve dem, skriftlig eller muntlig. Gjennom ordskiftet vil vi arbeide frem mot stadig større kvalifikasjon og bruke det sosiale til å utvikle den individuelle kunnskap. Det fordrer en våken lærer som også kan være en faglig korreks når det trengs, det er fagets eget logos som er avgjørende, ikke lærerens etos. At læreren har bred og dyp kompetanse i faget er her avgjørende.

Om grunnleggende ferdigheter skal utvikles til komplekse er det flere forutsetninger som må innfris. For det første er det ingen automatikk i at grunnleggende ferdigheter blir til komplekse. Å bli værende i grunnleggende ferdigheter i tro på at det er tilstrekkelig for fullverdig medborgerskap ville på den ene side være naivt, på den andre side faglig invalidiserende for individet. Å utvikle grunnleggende ferdigheter til mer komplekse er et pågående arbeid uten ende. Hvor langt man kommer som elev er helt individuelt. Her er det viktig å være oppmerksom på spenningen mellom at alle ikke blir like flinke i alt, og at alle har krav på en faglig utvikling i tråd med sine evner og forutsetninger. Alle er ikke like flinke i alt, men alle er flinke i noe. For at undervisning skal være god og helhetlig læring, må vi gå fra grunnleggende til komplekse ferdigheter ut fra et profesjonelt blikk på hva som er elevens beredskap her og nå. Vi må være trygge på hva eleven kan godt, og hva er det neste som det er naturlig å prøve seg på, ut fra forutsetninger, interesser og fagnivå.

Den helt grunnleggende forutsetningen for å utvikle grunnleggende ferdigheter til komplekse handler om at språk er noe mer enn koder som skal knekkes. Språk skaper fellesskap, men språk skaper også avstand mellom mennesker. Gjennom språket blir vi kjent med verden og oss selv. Språk er det umulige og det muliges kunst, og et menneske som kan bevare og utvikle et kreativt forhold til språk som både mulighet og nødvendighet vil ha det beste forutsetninger for å lykkes i de ulike fagene. Et berømt sitat av Nietzsche sier at

«Sannheten er en mobil hær av metaforer, metonymer og antropomorfismer, kort fortalt summen av menneskelige relasjoner som har blitt tydeliggjort gjennom poetisk og retorisk intensivering, oversettelse og dekorasjon. Sannheten er illusjoner som vi har glemt er illusjoner, metaforer som har blitt slitt av hyppig bruk og mistet alt sitt sanselige opphav. Likevel vet vi ikke hvor ønsket om sannhet kommer fra, så langt kjenner vi bare den etiske forpliktelse om sannhet som samfunnet forutsetter for å eksistere.»

Å erkjenne språket som kunstnerisk mulighet for å søke sannhet og virkelighet kan skape en gnist i elevene av motivasjon som vil bare vokse og vokse. Språk er den grunnleggende forutsetning for samfunnets eksistens, overlevelse og utvikling, og individets språklige ferdigheter vil langt på vei diktere det meste av dets skjebne.

Å lære språklige konvensjoner og koder som styrker elevens tilgang til samfunnslivet er en del av oppdraget. En annen er å utvikle en søkende og aktiv holdning, der eleven ser at kunnskap gjennom språket alltid inngår i nye og uventede sammensetninger som kan gi øket innsikt. Språk er luftig lek og blodig alvor.

De ulike grunnleggende ferdighetene må inngå i et samspill som bygger opp under både en beherskende og en skapende læring. Det kjente er grunnlag for det ukjente. Veien til komplekse ferdigheter fordrer systematisk arbeid der vi bryner det vi kan på tilgjengelig kunnskap og utvikler nye innsikter. De overordnede temaene er innrettet mot *dybdelæring* og at vi gjennom innsats på tvers av fagene kan etablere mer faglig koherente helheter. Disse må fungere som en motvekt til en spissfindig forståelse av kompetansemålene, der eleven lett kan gå seg vill i spesifikke mål med svak forbindelse til helhetsbildet. Denne tendensen til spesifisering kan, om vi ikke passer på, bli en kilde til avmakt og fremmedgjøring.

Språklige kunnskaper og ferdigheter er basale redskaper i det å utforske, beherske, utvikle og foredle oss selv som mennesker. Gjennom det kjente blir vi i stand til å utforske det ukjente, gjennom å kjenne konvensjonen kan vi bryte oss løs fra konvensjonen og gjennom ordet kan vi bryte barrierer. Barrierer inn til oss selv. Barrierer mot verden. Barrierer inn til den andre. Barrierer til fellesskapet og dets ressurser. Det vi er avhengig av for å overleve og utvikle oss som mennesker, så lenge vi lever.

Del 6.

Danning og utdanning – helhet og del

Generell del av læreplanen har ambisjoner om å bygge bro over dikotomien danning – utdanning. Det kan man gjennom å se på disse to aspektene som en og samme sak, som en mynt uten skyggeside, som livets harde og myke valuta. Gjennom opplæringen skal eleven realisere både faglig og menneskelig potensial og legge grunnen for livslangt medborgerskap, meningsfylt arbeidsliv og livskvalitet i alle livsfaser. Skolen skal øve kunnskaper, kompetanse innsikt og selvinnsikt gjennom et bredt tilfang av fag og varierte arbeidsformer som kommer alle elevkategorier til gode.

Sentralt i å realisere denne bredden av målsetninger som er i læreplanen er den kompetente og myndiggjorte lærer, og en skoleledelse som legger til rette for at denne bredden kan ivaretas. Eleven skal ledes frem mot frihet og myndighet innenfor de rammer som samfunnet har for utfoldelse, og det er da avgjørende at læreren har frihet og myndighet innenfor sine rammer. Et ufritt menneske kan ikke lede et annet menneske til frihet.

Den viktigste rammen her er læreplanverket, som tar mål av seg til å utvikle hele mennesket. Læreplanverket er det profesjonsetiske grunnlaget for all pedagogisk praksis, og profesjonsfellesskapet har et kollektivt metodeansvar for å omsette planverket til god undervisning. God undervisning er undervisning som realiserer små og store intensjoner i planverket. Det pedagogiske skjønn som utvikler god undervisning er avhengig av fritt og åpent ordskifte, der vi prøver våre argumenter i en krets av både annerledes- og likesinnede.

Danning og utdanning er som uløselig helhet grunnfjellet for hele utdanningsløpet. Danningsoppdraget kan ikke, bør ikke og skal ikke forvises til fag med utspring i humaniora, men være til stede i alle fag og i all praksis. Det viktigste aktøren i elevens dannelsingsprosess er den ansvarlige voksne, som gjennom ord og handling er et eksempel på et helt menneske. I tillegg skal den voksne være den fremste forkjemper for en rik og variert barne- og ungdomskultur, der barnet og den unge får mulighet til å utfolde seg på egne vilkår.

Danning har en atferd- og en innholdsside som er intimt og uløselig forbundet med hverandre. Gjennom den etiske fordring som springer ut av aktivt medlemskap i fellesskapet utvikler vi arbeidsmoral og bevissthet om konsekvensen av våre handlinger. I tillegg blir vi kjent med de mulighetene vi har i samfunnet, og skal i aktivt samvirke utvikle både vår ansvarlighet og vår selvutfoldelse.

Med ydmykhet og innsikt må skolen erkjenne at hverken danning eller utdanning ender ved opplæringens slutt, men fortsetter gjennom personlige, faglige og sosiale prosesser resten av livet. Skolen skal danne og utdanne, men også forberede individet på videre danning og utdanning i et livsløpsperspektiv.

Individets fortsatte og livslange utvikling er avhengig av en positiv innstilling til det å lære, og en vilje til å oppsøke og utforske ny kunnskap. Å kjenne og bruke eksisterende kunnskap er en forutsetning for å lære noe nytt. Nye kunnskaper og ferdigheter erstatter ikke det vi kan og vet fra før, men går inn i et samspill der nye og uventede ting kan skje, som bringer oss videre som individ og fellesskap.

Det aller viktigste for å realisere både overordnede og mer spesifikke målsetninger er individets trygghet og skolens anerkjennelse av mangfold som realitet og ressurs. Et ønsket barn ønsker å lære, og for at skolen skal være den kilde til bred og dyp læring som planverket legges opp til, må eleven i skolen møte ansvarlige voksne som i all sin handling utstråler anerkjennelse for elevens egenart og verdi som menneske. Omsorg, innlevelse og anerkjennelse er helt basale aspekter i lærerens relasjon til eleven. Uten at vi låser opp døren til det andre mennesket med dyp og ektefølt aksept og interesse, kan vi ikke regne med tilgang for det vi ønsker å dele av små og store kunnskaper, ferdigheter og verdier.

